

УДК 303.42:316.347](477.54)“1926”
DOI <https://doi.org/10.15407/mue2023.22.005>

СКЛЯР ВОЛОДИМИР

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0020-5973>

SKLIAR VOLODYMYR

a Doctor of History, a professor, a chief research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0020-5973>

Бібліографічний опис:

Скляр, В. (2023) Харківська округа у 20-х роках ХХ століття: чисельність та етнічний склад населення. *Матеріали до української етнології*, 22 (25), 5–16.

Skliar, V. (2023) Kharkiv Okruha in the 1920s: Number and Ethnic Composition of the Population. *Materials to Ukrainian Ethnology*, 22 (25), 5–16.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ХАРКІВСЬКА ОКРУГА У 20-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ: ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ

Анотація / Abstract

Етнокультурне середовище України, зокрема й етнічний склад населення та його територіальні особливості, є важливою темою української етнології. Головним джерелом для досліджень етнічного складу є матеріали переписів населення. Унікальне значення для проведення таких наукових досліджень мають результати перепису населення 1926 року, публікація яких була найбільш повною. Було оприлюднено чисельність населення не лише округ, міст, районів, але й кожного без винятку сільського населеного пункту, а також етнічний склад населення кожної сільської ради. Окремого дослідження, присвяченого вивченню чисельності та етнічного складу населення Харківської округи в цілому, її міського та сільського населення, нині не існує. На основі опрацювання статистичних матеріалів перепису населення 1926 року підготовлено авторські таблиці. У 1926 році українці склали абсолютну більшість в етнічному населенні Харківської округи загалом, серед міського та сільського населення, серед населення 24 із 27 районів, а також серед населення 348 із 411 сільських рад. Більшість теренів Харківщини в 1926 році характеризувалася домінуванням за чисельністю українців та етнічною однорідністю населення при мінімальному територіальному представництві етнічних меншин, розселених дисперсно. Помітним був рівень частки росіян та євреїв серед усього населення м. Харкова, але більшість з-поміж них були мігранти. Росіяни склали більшість серед населення у 3 районах округи. Терени колишньої Харківської округи в межах 1926 року нині належать не лише до складу Харківської (створена 1932 р.), але й Сумської області (створена 1939 р.). Територія 12 районів колишньої Харківської округи повністю чи частково з кінця лютого до початку вересня 2022 року опинилася під російською окупацією і зазнала значних людських втрат та матеріальних збитків від російської агресії.

Ключові слова: Харківська округа, перепис населення 1926 року, адміністративно-територіальний устрій, чисельність населення, міське та сільське населення, етнічний склад населення, українці, етнічні меншини.

The ethno-cultural environment of Ukraine, in particular the ethnic structure of the population and its territorial features, is an important topic of Ukrainian ethnology. The materials of censuses are the main sources for studies of the ethnic composition. The results of the 1926 census, the publication of which has been the most complete, are of unique importance for conducting such scientific research. The population of not only areas, towns, districts, but also every rural settlement without exception, as well as the ethnic composition of the population of each village council, has been promulgated. There is currently no separate investigation devoted to the study of the population and ethnic composition of the population of Kharkiv Okruha as a whole, its urban and rural population. The author's tables have been prepared based on the processing of statistical materials of the 1926 census. In 1926 Ukrainians have constituted an absolute majority in the ethnic population of the Kharkiv Okruha as a whole, among the urban and rural population, among the population of 24 out of 27 districts, as well as among the population of 348 out of 411 village councils. In 1926 most of the territories of Kharkiv region have been characterized by the dominance of Ukrainians in terms of number and ethnic homogeneity of the population with a minimal territorial representation of scattered ethnic minorities. The level of the share of Russians and Jews among the entire population of Kharkiv is noticeable, but the majority of them are migrants. Russians have made up the majority of the population in 3 districts of the okruha. The territories of the former Kharkiv Okruha in the borderlines of 1926 now belong not only to Kharkiv Oblast (established in 1932), but also to Sumy Oblast (founded in 1939). The territory of 12 districts of the former Kharkiv Okruha has been under Russian occupation completely or partially from the end of February to the beginning of September, 2022 and suffered significant human losses and material damage from Russian aggression.

Keywords: Kharkiv Okruha, census of 1926, administrative-territorial structure, population size, urban and rural population, ethnic composition of the population, Ukrainians, ethnic minorities.

Дослідження змін етнічного складу населення України має досить важливе значення в сучасній українській етнологічній науці. Вивчення етнокультурного середовища України, її окремих історичних регіонів, областей і районів є головною науковою проблематикою Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. Фундаментальним доробком колективу Інституту за цим науковим напрямом стало багатотомне видання «Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів». Актуальною темою залишається вивчення етнокультурного середовища окремих районів України. Зокрема, дослідженню Лохвиччини Полтавської області присвячена монографія, підготовлена колективом відділу «Український етнологічний центр» ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України [5].

Найбільш повним джерелом для досліджень етнічного складу є матеріали переписів населення. На жаль, перший (він же й останній) Всеукраїнський перепис населення був проведений у 2001 році. Наступний перепис населення планувалося провести у 2011 році, але постійно відкладали, а з початком російської агресії у 2014 році та окупації Криму й частини Донецької і Луганської областей

проведення перепису населення на всій території України стало неможливим. Ще більш не на часі ці заходи від початку прямої російської інтервенції з 24 лютого 2022 року, коли мільйони українців перетворилися у вимушених переселенців на теренах України та за кордоном, тисячі загинули від російських обстрілів на фронті та в тилу, сотні тисяч опинилися в окупації чи були депортовані до країни-окупанта.

Унікальне значення для проведення наукових досліджень щодо чисельності та етнічного складу населення України майже сторічної давнини мають результати перепису населення 1926 року. За часів радянського тоталітаризму значна частина статистичних матеріалів перепису населення 1926 року не була доступна для науковців, бо перебувала в «спецхрані». Варто зазначити, що публікація матеріалів перепису населення України 1926 року була найбільш повною, якщо порівняти з публікацією матеріалів усіх наступних переписів населення за радянських часів. Зокрема, оприлюднено чисельність населення не лише округ, міст, районів, але й кожного без винятку сільського населеного пункту, а також етнічний склад населення кожної сільської, селищної та міської ради.

Надзвичайно важливе історичне значення має опублікування відділом демо-

графії ЦСУ України статистичних матеріалів про чисельність та етнічний склад населення всіх сільських рад України в 1927 році [7]. Також у цьому виданні раніше від ЦСУ СРСР було оприлюднено інформацію щодо етнічного складу сільського населення України в цілому та кожної округи зокрема. Скориставшись з того, що за планами ЦСУ СРСР не передбачалося публікувати підсумки перепису за окремими сільськими радами, ЦСУ України опублікувало ці статистичні матеріали, усвідомлюючи важливість такої інформації, «виходячи з того, що відомості про національний склад населення по дрібних адміністративних одиницях, як сільради, мають велике значення» [7, с. III].

Неабияке значення для дослідження поселенської мережі Харківської округи (за матеріалами перепису населення 1926 року) має збірник статистичних матеріалів «Залюднені пункти Харківської округи» [3]. Унікальність видання полягає в тому, що в ньому наведено статистичні дані щодо чисельності населення та його розподіл за статтю, а також щодо кількості домогосподарств кожного сільського населеного пункту, кожної сільської, селищної та міської ради. На основі аналізу цих статистичних даних можливо встановити не лише чисельність населення кожного населеного пункту Харківської округи, але й визначити середню чисельність домогосподарств у кожному із цих поселень.

Варто також зауважити, що опублікування статистичних матеріалів перепису населення 1926 року щодо чисельності та етнічного складу населення кожної сільської ради надає важливі статистичні матеріали про українське село напередодні катаклізмів у кінці 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. Насамперед це стосується насильницької колективізації, яка супроводжувалася розкуркуленням та депортаціями, а особливо Голодомору 1932–1933 років – масового знищення (геноциду) українського селянства з метою остаточного упокорення України.

Окремого дослідження, присвяченого безпосередньо вивченню чисельності та етнічного складу населення Харківської округи загалом, її міського та сільського населення, населення районів, міст, селищ та сільських рад за матеріалами

перепису населення 1926 року, на жаль, донині не існує. Лише в монографіях Арсенія Петровича Хоменка – фундатора етнодемографічних досліджень у Україні Харківська – округа знайшла відображення, як і всі інші тодішні 40 округ [18; 19]. Наприкінці 30-х років ХХ ст. вчений був репресований; його розстріляли в Харкові в січні 1939 року. Усі праці А. Хоменка опинилися в згаданому «спецхрані» й не були доступні для дослідників. Науковий доробок і трагічну долю видатного українського вченого дослідив український історик В. Марочко [6]. До речі, у фундаментальній історико-краєзнавчій праці «Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область», де вперше було систематизовано матеріали за окремими населеними пунктами, статистичні матеріали перепису населення 1926 року не були залучені [4].

На основі опрацювання статистичних матеріалів перепису населення 1926 року [1; 3; 7] підготовлено авторські таблиці, де узагальнено статистичні дані. У таблиці № 1 визначено чисельність населення, кількість домогосподарств, етнічний склад населення: українців та 8 етнічних меншин у межах Харківської округи в цілому; міського населення (7 міських та 11 селищних рад); міста Харкова; міського населення, крім Харкова; сільського населення (411 сільських рад); разом 27 районів.

Результатом опрацювання статистичних матеріалів перепису населення 1926 року [1; 3; 7], представлених у таблиці № 2, стало встановлення рівня часток міського населення; міста Харкова; міського населення, крім Харкова; сільського населення; разом 27 районів серед загальної чисельності населення Харківської округи, серед українців та серед кожної із 8 етнічних меншин. Тобто встановлено особливості територіального розміщення всього населення, українців та етнічних меншин за поселенською мережею на теренах Харківської округи в 1926 році.

Харківську округу створено відповідно до Постанови Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК) від 7 березня 1923 року «Про адміністративно-територіальний поділ Харківщини» у складі 24 районів на території 4 колишніх повітів Харківської губернії: Харківського, Валківського, Вовчанського та

Зміївського. У межах Харківського повіту в березні 1923 року було сформовано 10 нових районів: Харківський, Вільшанський, Деркачівський, Золочівський, Коротичанський, Козачелопанський, Липецький, Люботинський, Мерешанський та Циркунівський. На теренах Валківського повіту з'явилося 4 райони: Валківський, Коломацький, Комишевський (Микола-Комишевський) та Нововодолазький. На території Вовчанського повіту створено 5 районів: Вовчанський, Білоколодязький, Печенізький, Рубіжанський та Хотомлянський. На основі Зміївського повіту утворено також 5 районів: Зміївський, Коробчанський, Олексіївський, Таранівський та Чугуївський [10]. Кожен район формувався на основі від 2 до 4 волостей, а волості та повіти ліквідувалися. До районів входили міські, селищні та сільські ради. Однак більшість районів Харківської округи склалися лише із сільських рад, бо не у всіх районах були міські поселення.

Богодухівську округу, як і Харківську, створено в березні 1923 року у складі 12 районів на теренах Богодухівського, Охтирського та частини Лебединського повітів Харківської губернії, а також частини Зіньківського повіту Полтавської губернії [10]. У листопаді 1923 року центр округи перенесено з Богодухова до Охтирки, а Богодухівську округу перейменовано на Охтирську. У червні 1925 року, відповідно до Постанови ВУЦВК «Про скасування Охтирської округи на Харківщині», до Харківської округи приєднано 7 районів: Охтирський, Богодухівський, Великописарівський, Кириківський, Колонтаївський, Краснокутський та Сіннянський [14].

На час перепису населення в грудні 1926 року до складу Харківської округи належали Старовірівський та Лозівський райони. Старовірівський район утворено 7 березня 1923 року в межах Красноградської (Червоноградської) округи в межах колишнього Красноградського (Константиноградського) повіту Полтавської губернії відповідно до Постанови ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний устрій Полтавщини» [10]. У червні 1925 року після ліквідації Красноградської округи більшість її районів було передано до Полтавської округи, а Старовірівський район приєднано до Харківської округи [11].

Лозівський район створено у складі Павлоградської округи Катеринославської губернії відповідно до Постанови ВУЦВК від 07 березня 1923 року «Про адміністративно-територіальний устрій Катеринославщини» [9]. 16 червня 1926 року за Постановою ВУЦВК «Про скасування Павлоградської округи УСРР» Лозівський район передано до Харківської округи, а всі інші райони розформованої Павлоградської округи приєднано до Катеринославської (Дніпропетровської) округи [15].

Отже, початково (у березні 1923 року) до складу Харківської округи входило 24 райони. На початку 1925 року 6 районів ліквідовано. Однак у 1925–1926 роках до Харківської округи приєднано 9 районів. На час перепису населення в 1926 році ця округа об'єднувала 27 районів: 18 районів із початкового складу Харківської округи, 7 районів зі складу розформованої Охтирської округи, 1 район ліквідованої Красноградської округи та 1 район Павлоградської округи.

За Постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 13 червня 1930 року «Про реорганізацію округ УСРР» переважна більшість районів розформованих Ізюмської та Куп'янської округ ввійшли до складу Харківської округи [13].

У вересні 1930 року було проведено нову адміністративно-територіальну реформу в Україні. Відповідно до Постанови ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 5 вересня 1930 року «Про ліквідацію округ та перехід на двоступеневу систему управління» Харківську округу, як і всі інші округи в Україні, ліквідовано [12]. Поділ України на округи проіснував з березня 1923 року до вересня 1930 року, тобто 7 років і 6 місяців. З вересня 1930 року територія України поділялася лише на райони. Наступна адміністративно-територіальна реформа в Україні розпочалася в лютому 1932 року, коли було створено перші 5 областей, зокрема й Харківську [16]. За площею Харківська область була майже втричі більшою, ніж у сучасних межах. Межі Харківщини змінювалися з утворенням Донецької та Чернігівської (1932), Полтавської (1937) та Сумської (1939) областей. З 1939 року Харківська область існує в сучасних межах.

За загальною чисельністю населення Харківська округа в 1926 році виявилася

найбільшою та посідала перше місце поміж 41 округи України, перевищуючи в цьому навіть Київську округу. Загальна чисельність населення Харківської округи становила тоді 1 601 422 особи. Рівень частки цієї округи серед усього населення України складав 5,52 % (1 601 422 особи із 28 994 980 осіб) (див. табл. 1 і 2). Тобто на теренах Харківщини зосереджувався кожен 18й мешканець України (у межах тодішньої УСРР).

У 1926 році до складу Харківської округи входили: 1 міська рада окружного підпорядкування (Харківська), 27 районів, 6 міських рад районного підпорядкування: Богодухівська, Вовчанська, Лозівська, Мерешанська, Охтирська та Чугуївська; 11 селищних рад: Будянська, Валківська, Зміївська, Золочівська, Краснокутська, Люботинська, Височанська, Зеленогайська, Панютинська, Південна (Южна) та Покотилівська й Карачівська (разом), а також 411 сільських рад. На теренах Харківської округи тоді нараховувалося 2636 населених пунктів. У цій окрузі налічувалося 382 353 домогосподарства. До складу кожного району в 1926 році в середньому входило 15 сільських рад, 97 населених пунктів та 14 161 домогосподарство. Середня чисельність одного населеного пункту Харківщини, враховуючи й місто Харків, складала 607 осіб. Середня чисельність одного домогосподарства становила 4,2 особи. Тобто 10 домогосподарств Харківської округи нараховували 42 особи (див. табл. 1 і 2).

Міське населення в 1926 році в Харківській окрузі, як і в усіх інших округах України, опинилося в меншості серед усього населення. Рівень урбанізації досягав лише 35,76 % (572 595 осіб із 1 601 422 осіб). Кожен 3-й мешканець Харківщини в 1926 році зосереджувався в міському середовищі, яке включало Харківську міську раду, 6 міських рад районного підпорядкування та 11 селищних рад, які об'єднували 109 населених пунктів та 177 910 домогосподарств. 10 міських домогосподарств налічували 32 особи (див. табл. 1 і 2).

Місто Харків (Харківська міська рада) у 1926 році за чисельністю населення поміж усіх міст України посідало друге місце після Києва (Київської міської ради). У Харкові мешкало 415 400 осіб (140 306 домогосподарств), що складало

25,94 % загальної чисельності населення Харківської округи (1 601 422 особи). Безпосередньо в окружному центрі зосереджувався кожен 4й мешканець тодішньої Харківщини. У Харкові була розселена більшість міського населення Харківської округи – 78,55 % (415 400 осіб із 572 595 осіб), 3 із 4 міських мешканців (див. табл. 1 і 2).

Харківська міська рада об'єднувала не лише безпосередньо місто Харків (21 «природно-історичний» район), але й 48 населених пунктів передмістя (раніше переважно села та хутори). Частка Харкова серед загальної чисельності населення Харківської міської ради досягала 78,79 % (328 691 особа). Частка населення передмістя складала 21,21 % (87 541 особа). 10 домогосподарств Харкова нараховували 29 осіб (тобто менше 3 осіб на родину), а 10 домогосподарств передмістя налічували 33 особи [3, с. 2–4].

До складу міського населення Харківської округи, крім Харківської міської ради, входили 6 міських рад районного підпорядкування та 11 селищних рад, які разом об'єднували 60 населених пунктів, де мешкали 157 195 осіб (37 604 домогосподарств). Рівень частки населення цих теренів серед міського населення округи складав 27,45 % (157 195 осіб із 572 595 осіб). Лише кожен 4-й міський мешканець Харківщини мешкав за межами окружного центру. Незначним був рівень частки цього населення серед усього населення округи – 9,82 %. Середня чисельність населення однієї міської (селищної) ради за межами Харківської міської ради досягала 9246 осіб (2212 домогосподарств). 10 міських домогосподарств налічували 42 особи, що було значно більше, ніж 10 домогосподарств Харківської міської ради – 30 осіб (див. табл. 1 і 2).

У 1926 році в Харківській окрузі, як і у всіх без винятку інших округах України, не міське, а якраз сільське населення складало абсолютну більшість серед загальної чисельності населення. Рівень частки сільського населення серед усього населення Харківщини досягав 64,24 % (1 028 827 осіб із 1 601 422 осіб). Тому 2 із 3 мешканців округи були сільськими мешканцями. Сільське населення мешкало в 411 сільських радах, які об'єднували 2527 сільських населених пунктів та 204 443 домогосподарства. Середня чи-

сельність населення однієї сільської ради становила 2509 осіб (499 домогосподарств). До складу однієї сільської ради входили 6 населених пунктів. Середня чисельність одного сільського населеного пункту досягала 408 осіб (81 домогосподарство). Середня чисельність одного сільського домогосподарства була помітно вищою, ніж одного міського домогосподарства. 10 сільських домогосподарств Харківської округи нараховували 50 осіб, а 10 міських домогосподарств – 32 особи (див. табл. 1 і 2).

Сукупна чисельність населення 27 районів у 1926 році досягала 1 186 022 осіб, що становило 74,06 % усього населення округи (1 601 422 особи). З 4 мешканців Харківщини були розселені в районах, де було 2587 населених пунктів (242 047 домогосподарств). 10 домогосподарств нараховували 49 осіб, що було значно більше, ніж 10 домогосподарств у Харківській міській раді – 30 осіб. Середня чисельність одного району округи в 1926 році становила 43 927 осіб, які об'єднувалися в 8965 домогосподарствах і мешкали в 95 населених пунктах 15 сільських рад (див. табл. 1 і 2).

Із 27 районів Харківської округи лише у 12 було міське населення. У 4 районах міське населення зосереджувалося в містах – районних центрах: Богодухівському, Вовчанському, Охтирському та Чугуївському. У 2 районах – Лозівському та Мерешанському – міське населення було розселене не лише в містах – районних центрах, але й у селищах міського типу (Панютине та Буди). У 5 районах: Валківському, Золочівському, Зміївському, Краснокутському та Люботинському міське населення зосереджувалося в селищах міського типу – районних центрах. В одному (Харківському) районі міське населення розселене в 4 селищах міського типу, розташованих на південному заході від Харкова. Однак окружний центр не входив до складу Харківського району [3].

Важливе значення для дослідження демографічних процесів на Харківщині у ХХ – на початку ХХІ ст. є порівняльний аналіз статистичних матеріалів переписів населення 1926-го та 2001 років у територіальних межах колишньої Харківської округи 1926 року. Чисельність населення Харківської округи в межах 1926 році (місто Харків та 27 районів) збільшилася з

1 601 422 осіб у 1926 році до 2 419 969 осіб у 2001 році, тобто в 1,5 раза більше, ніж у 1926 році, – 1 601 422 особи. Приріст чисельності населення за 1926–2001 роки досягав 51,11 % (818 547 осіб). Це значне зростання чисельності населення відбулося переважно за рахунок міста Харкова та приміських теренів, які в 1926 році входили до складу Харківського району. Разом чисельність населення м. Харкова та Харківського району збільшилася з 487 564 осіб у 1926 році до 1 612 465 осіб у 2001 році, тобто втричі. Приріст чисельності населення за цей час досягав 230,72 % (1 124 901 особа) на тлі істотного скорочення чисельності населення на інших теренах округи за межами міста та приміського району [7, с. 17] (див. табл. 1). Аналіз чисельності населення та етнічного складу населення Харківської області в цілому, кожного із 27 районів зокрема, за матеріалами перепису населення 2001 року, знайшов відображення в одній із попередніх монографій автора [17].

Рівень частки Харкова та Харківського району серед загальної чисельності населення Харківської округи збільшився із 30,44 % (487 564 особи із 1 601 422 осіб) у 1926 році до 66,63 % (1 612 465 осіб із 2 419 969 осіб) у 2001 році. У 1926 році на цих теренах зосереджувалися лише 3 із 10 мешканців округи, а в 2001 році – дві третини. Виявилася стійка тенденція до зростання надзвичайно високого рівня концентрації населення в м. Харкові та його найближчих околицях (у приміській зоні) та інтенсивного скорочення чисельності населення в більш віддалених районах Харківщини [7, с. 17] (див. табл. 1).

За 1926–2001 роки збільшилася чисельність населення насамперед м. Харкова та Харківського району, а також Чугуївського, Мерешанського, Дергачівського (Деркачівського), Лозівського та Первомайського (Олексіївського) районів переважно за рахунок міського населення. За рахунок м. Охтирки збільшилася також чисельність населення Охтирського району на тлі значного скорочення чисельності сільського населення району. В інших 20 районах колишньої Харківської округи відбулося зменшення чисельності населення. Особливо істотне скорочення чисельності населення (втричі) спостерігалось в Сіннянському, Старовірівському, Старосалтівському, Колонтаївському, Кири-

ківському, Печенізькому, Коломацькому, Білоколодязькому та Великописарівському, а також (удвічі) у Краснокутському, Валківському, Богодухівському, Липецькому, Таранівському, Нововодолазькому та Вовчанському [7, с. 17] (див. табл. 1).

Насильницька колективізація, розкуркулення, а особливо Голодомор 1932–1933 років, Друга світова війна, голод 1946–1947 років призвели до значних демографічних втрат як загалом в Україні, так і в Харківській області зокрема. Радянська гіперурбанізація, особливо у другій половині ХХ ст., та поділ сільських населених пунктів на «перспективні» та «неперспективні» призвели до розгортання незворотних процесів депопуляції та «старіння» сільського населення. Наслідком цього стало інтенсивне скорочення чисельності сільського населення, починаючи з кінця 20-х років ХХ ст., яке триває і донині. Це призвело також до деградації поселенської мережі, коли замість багаточисельних сіл та хуторів переважну більшість сільських населених пунктів складають малочисельні сільські поселення з населенням декілька десятків осіб у кожному. Частина сільських населених пунктів взагалі припинили існування, особливо в районах, віддалених від Харкова. Значної шкоди поселенській мережі, інфраструктурі, а особливо людям, нанесло повномасштабне вторгнення російського агресора в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року.

Етнічний склад населення. Абсолютну більшість в етнічному складі населення Харківської округи в 1926 році склали українці – 70,48 % (1 128 608 осіб із 1 601 422 осіб). 7 із 10 мешканців Харківщини належали до українців. Зберігалися істотні відмінності в рівні частки українців серед усього населення за поселенською мережею (урбаністичне середовище та сільська місцевість). Рівень частки українців в етнічному складі міського населення округи складав 50,25 % (287 741 особа із 572 595 осіб), тобто дещо більше половини. Ще нижчим виявився цей рівень в етнічному складі населення Харківської міської ради, де українці становили відносну більшість – 38,55 % (160 138 осіб із 415 400 осіб). Серед усього населення округи за межами Харківської міської ради рівень частки українців перевищував 81 % (див. табл. 1).

Серед міського населення Харківської округи, крім Харківської міської ради (6 міст та 11 селищ міського типу), рівень частки українців досягав 81,17 % (127 603 особи із 157 195 осіб) і був удвічі вищий, ніж серед усього населення окружного центру, – 38,55 %. Однак чисельність українців у містах районного підпорядкування та селищах міського типу округи була дещо нижчою, ніж у Харкові, відповідно – 127 603 особи та 160 138 осіб. Рівень частки українців в етнічному складі сільського населення Харківщини в 1926 році становив 81,73 % (840 867 осіб із 1 028 927 осіб) і був істотно вищий, ніж серед міського населення (50,25 %). За чисельністю сільські українці втричі переважали міських українців, відповідно – 840 867 осіб та 287 741 особа (див. табл. 1).

Частка українців в етнічному складі населення 27 районів округи досягала 81,66 % (968 470 осіб із 1 186 022 осіб), що було вдвічі більше, ніж серед усього населення Харківської міської ради, – 38,55 %. За чисельністю в абсолютних показниках українці, які мешкали у 27 районах, у шість разів переважали українців, які зосереджувалися в межах Харківської міської ради, відповідно – 968 470 осіб та 160 138 осіб (див. табл. 1).

Із 27 районів Харківської округи українці складали більшість в етнічному складі населення у 24, у тому числі у 12 районах цей рівень досягав 95–99 %: найбільше в Нововодолазькому (99,26 %); більше 98 %: у Колонтаївському, Вільшанському, Валківському, Коломацькому, Краснокутському, Сіннянському; більше 97 %: у Білоколодязькому та Охтирському; більше 96 %: у Богодухівському та Люботинському; більше 95 %: у Печенізькому. Досить значним був рівень частки українців у Харківському районі – понад 80 %, а також у сусідніх із ним Мереф'янському (89 %), Деркачівському (86 %), Зміївському (85 %) та Золочівському (81 %), як і в південному Лозівському (88 %). У 3 районах (Таранівському, Старосалтівському та Вовчанському) рівень частки українців складав від 70 % до 79 %, а в інших 3 районах (Велико-Писарівському, Киріківському та Липецькому) – від 56 % до 60 %. Українці опинилися в меншості серед усього населення лише в 3 районах округи: Старовірівському (47,27 %),

Олексіївському (41,52 %) та Чугуївському (27,39 %). Однак у більшості сільських рад 2 районів українці домінували за чисельністю: в Олексіївському (у 8 із 13 сільських рад) та у Старовірівському (у 6 із 11 сільських рад) [17]. Загалом на Харківщині з 411 сільських рад українці складали більшість серед усього населення у 348, що становило 84,7 % загальної кількості сільських рад округи [7, с. 17]. Тому більшість теренів Харківщини в 1926 році характеризувалася домінуванням за чисельністю українців та етнічною однорідністю населення при мінімальному територіальному представництві етнічних меншин, розселених дисперсно.

Важливе значення для дослідження змін етнічного населення міста Харкова має порівняльний аналіз статистичних матеріалів переписів населення 1926-го та 2001 років у межах 2001 року (Харків, Великоданилівська, Жихорська, Ліднянська, Немишлянська, Пилипівська, Олексіївська та Шевченківська сільські ради в межах 1926 року). Упродовж 1926–2001 років чисельність українців збільшилася майже в'ятеро – на 384,17 % (701 802 особи), зі 182 626 до 884 228 осіб. Рівень частки українців в етнічному складі населення Харкова зріс на 19,36 %, з 41,63 % у 1926 році до 60,99 % у 2001 році. Такі зміни відбулися переважно за рахунок змін чисельності населення міста на користь українців за 1989–2001 роки. У 1926 році українці складали відносно більшість серед усього населення Харкова, а у 2001 році – абсолютну більшість (6 із 10) [7, 17] (див. табл. 1).

Найбільшою за чисельністю етнічною меншиною в Харківській округі в 1926 році були росіяни, рівень частки яких серед усього населення становив 22,58 % (361 581 особа). Помітним був рівень частки росіян серед міського населення округи – 31,17 % (178 491 особа), переважно за рахунок міста Харкова. Рівень урбанізації росіян становив 49,36 % (178 491 особа із 361 581 особи). Значним був рівень частки росіян серед усього населення Харківської міської ради – 37,18 % (154 448 осіб). За чисельністю росіяни поступилися українцям лише на 5690 осіб (1,37 %). Досить значним був рівень зосередження росіян у Харківській міській раді – 42,71 % (154 448 осіб із 361 581 особи). 4 із 10 росіян Харківщи-

ни зосереджувалися в окружному центрі, значна частина з яких були мігрантами. Рівень частки росіян в етнічному складі міського населення Харківщини, крім Харківської міської ради, складав 15,30 % (24 043 особи із 157 195 осіб) і був понад удвічі нижчий, ніж серед населення Харкова (див. табл. 1).

Рівень частки росіян серед сільського населення Харківської округи становив 17,80 % (183 090 осіб із 1 028 827 осіб), що було майже вдвічі менше, ніж рівень частки цієї етнічної меншини серед міського населення округи – 31,17 %, хоча за чисельністю сільські росіяни дещо переважали міських росіян, відповідно – 183 090 осіб та 178 491 особа. Дещо більше половини росіян округи мешкали в сільській місцевості – 50,64 % (183 090 осіб із 361 581 особи). Рівень частки росіян серед усього населення 27 районів Харківщини становив 17,46 % (207 133 особи із 1 186 022 осіб), що було удвічі більше, ніж у Харківській міській раді, – 37,18 %. За чисельністю росіяни, які мешкали у 27 районах округи, переважали росіян, які зосереджувалися в міській раді, відповідно – 207 133 особи та 154 448 осіб (див. табл. 1).

Із 27 районів Харківської округи росіяни становили більшість серед усього населення в 3 районах: Чугуївському (71,45 %), Олексіївському (58,21 %) та Старовірівському (52,42 %). На теренах Харківщини росіяни зберігали малокомпактний тип розселення в 4 анклавих: Чугуївському, Ворсклянському, Олексіївсько-Старовірівському та Липецькому (Північному) в оточенні українських за етнічним складом населення сільських рад. В інших сільських радах спостерігався дисперсний тип розселення росіян. Представники цієї етнічної меншини мешкали навіть не в кожній із сільських рад округи [7].

Варто зазначити, що до 1933 року в сусідній із Харківщиною Центрально-Чорноземній області (нині це Белгородська, Воронезька та Курська області) було більше 20 українських районів (історична Північна та Північно-Східна Слобідська Україна). Українізацію в цих районах було припинено під час Голодомору 1932–1933 років відповідно до Постанови ЦК ВКП(б) та РНК СРСР від 15 грудня 1932 року «Про українізацію в Далекосхідному краї,

Казахстані, Середній Азії, Центрально-Чорноземній області» [2, с. 480].

Представники інших етнічних меншин у 1926 році не домінували за чисельністю в жодному районі чи сільській раді Харківщини. Рівень частки євреїв в етнічному складі округи становив 5,38 % (85 424 особи). Рівень частки інших меншин був зовсім незначний – менше 0,5 %: поляків – 0,44 % (7002 особи), німців – 0,21 % (3384 особи), вірмен – 0,20 % (3178 осіб), білорусів – 0,15 % (2359 осіб), латишів – 0,13 % (2017 осіб), татар – 0,12 % (1925 осіб) (див. табл. 1). Ці етнічні меншини були дисперсно розселені на теренах округи, насамперед у Харкові. Переважна більшість серед них були мігрантами.

Абсолютна більшість представників цих 7 етнічних меншин належала до міського населення. Рівень урбанізації євреїв складав 98,66 % (84 278 осіб із 85 424 осіб), вірмен – 98,36 % (3126 осіб із 3178 осіб), латишів – 93,85 % (1893 особи із 2017 осіб), татар – 90,81 % (1748 осіб із 1925 осіб), поляків – 89,79 % (6287 осіб із 7002 осіб), білорусів – 78,00 % (1840 осіб із 2359 осіб) та німців – 74,62 % (2525 осіб із 3384 осіб) (див. табл. 1 і 2). На відміну від українців, більшість представників цих меншин мешкали в урбаністичному середовищі.

Помітним був рівень частки євреїв серед усього населення Харківської міської ради і складав 19,53 % (81 130 осіб). Рівень частки інших етнічних меншин залишався досить незначним: поляків – 1,33 % (5540 осіб), вірмен – 0,72 % (2994 особи), німців – 0,53 % (2202 особи), латишів – 0,43 % (1772 особи), татар – 0,39 % (1633 особи) та білорусів – 0,36 % (1484 особи). Однак досить значним був рівень зосередження етнічних меншин у Харкові: євреїв – 94,97 % (81 130 осіб із 85 424 осіб), вірмен – 94,21 % (2994 особи із 3178 осіб), латишів – 87,85 % (1772 особи із 2017 осіб), татар – 84,83 % (1633 особи із 1925 осіб), поляків – 79,12 % (5540 осіб із 7002 осіб), німців – 65,07 % (2202 особи із 3384 осіб), білорусів – 62,91 % (1484 особи із 2359 осіб) (див. табл. 1 і 2).

Навпаки, мінімальним був рівень частки кожної із цих етнічних меншин серед сільського населення Харківщини (від менше 0,01 % до 0,11 %): євреїв –

0,11 % (1146 осіб із 1 028 827 осіб), німців – 0,08 % (859 осіб), поляків – 0,07 % (715 осіб), білорусів – 0,05 % (519 осіб), татар – 0,02 % (177 осіб), латишів – 0,01 % (124 особи), а найменше вірмен – 0,005 % (52 особи) (див. табл. 1). У сільській місцевості округи мешкали поодинокі представники цих етнічних меншин.

Отже, у 1926 році абсолютну більшість в етнічному населення Харківської округи складали українці, помітним був рівень частки росіян та євреїв, особливо серед усього населення міста Харкова, а рівень територіального представництва інших етнічних меншин був мінімальним.

Терени колишньої Харківської округи в межах 1926 року донині належать не лише до складу Харківської області (створена 1932 року), але й Сумської області (створена 1939 року). На території Сумщини замість 3 районів, які були в 1926 році – Охтирського, Великописарівського та Кириківського, – з 1930 року існували 2 райони: Охтирський та Великописарівський, а з 2020 року став 1 великий район – Охтирський. На теренах Харківщини замість 24 районів, які були в 1926 році, існували 14 районів до 2020 року, а за адміністративно-територіальною реформою 2020 року – 4 великі райони: Богодухівський, Лозівський, Харківський та Чугуївський.

Варто також зауважити, що значна частина території районів колишньої Харківської округи з кінця лютого до початку вересня 2022 року опинилася під російською окупацією і зазнала значних людських втрат та матеріальних збитків від російської агресії. Унаслідок російської агресії тисячі мешканців Харківської області втратили своє житло і стали переселенцями. Із 27 районів округи повністю окупованими були 4: Білоколодязький, Вовчанський, Липецький та Старосалтівський. Терени 8 районів були окуповані частково: Великописарівський, Дергачівський (Дергачівський), Золочівський, Кириківський, Охтирський, Печенізький, Харківський та Чугуївський. З 2020 року терени цих 12 районів Харківської округи входять до складу нових Харківського, Чугуївського та Богодухівського районів Харківської області, а також до Охтирського району Сумської області.

Також під російською окупацією у 2022 році опинилася повністю територія

колишньої Куп'янської округи та більшість теренів колишньої Ізюмської округи (з 2020 року Куп'янський та Ізюмський райони). У 1930 році Куп'янська та Ізюмська округи були розформовані та передані до складу Харківської округи. Зі створенням Харківської області в 1932 році територія цих 2 округ увійшла до її складу. Протягом 2022-го та 2023 років унаслідок російської агресії обезлюднили північні та східні терени Харківської

області, значно скоротилася й чисельність населення Харкова, який також зазнав досить значних руйнувань інфраструктури та житлового фонду.

Продовження досліджень українського етнокультурного простору із залученням статистичних матеріалів залишається досить актуальним в українській етнологічній науці, з урахуванням значних міграційних процесів в Україні, спричинених російською агресією.

Джерела та література

1. Всесоюзний перепис людности 1926 року. Том XII: Українська Соціалістична Радянська Республіка. Правобережний підрайон. Лівобережний підрайон: національність, рідна мова, вік, письменність. Москва : Вид-во ЦСУ СРСР, 1928. 472 с.
2. Голодомор 1932–1933 років в Україні: документи і матеріали / упоряд. Р. Я. Пиріг ; НАН України. Ін-т історії України. Київ : Києво-Могилянська академія, 2007. 1128 с.
3. Залюднені пункти Харківської округи. Вид. 2-ге / Харківський округовий виконавчий комітет. Харків : Господарство України, 1930. 97 с.
4. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. / голов. редкол.: Тронько П. Т. (голова) [та ін.]. Харківська область / АН УРСР ; редкол. тома: М. А. Сіроштан (голова) [та ін.]. Київ : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1967. 1001 с.
5. Лохвичина : фольклорно-етнографічні студії та матеріали. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. 556 с.
6. Марочко В. І. Професор демографії Арсен Хоменко: «причина смерті – розстріл». З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. 2017. № 1. С. 345–390. DOI : <https://doi.org/10.15407/vuchk2017.01.345>.
7. Національний склад сільського населення України (за національністю господарів) : Попередні підсумки Всесоюзного перепису населення 1926 року / УРСР, Центральне статистичне управління (ЦСУ). Передм. М. М. Вольф, І. В. Яровий. Харків : Центр. стат. управління УСРР, 1927. 225 с.
8. Постанова ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ Катеринославщини» від 07 березня 1923 року. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України (ЗУРРСУУ). 1923. № 18–19. Ст. 308.
9. Постанова ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ Полтавщини» від 07 березня 1923 року. ЗУРРСУУ. 1923. № 18–19. Ст. 312.
10. Постанова ВУЦВК «Про адміністративно-територіальний поділ Харківщини» від 07 березня 1923 року. ЗУРРСУУ. 1923. № 18–19. Ст. 313.
11. Постанова ВУЦВК «Про ліквідацію губернь й про перехід на трьохступеневу систему управління» від 15 червня 1925 року. ЗУРРСУУ. 1925. Ч. 1. № 29–30. Ст. 233.
12. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про ліквідацію округ та перехід на двоступеневу систему управління» від 05 вересня 1930 року. ЗУРРСУУ. 1930. Ч. 1. № 23. Ст. 225.
13. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про реорганізацію округ УСРР» від 13 червня 1930 року. ЗУРРСУУ. 1930. Ч. 1. № 14. Ст. 141.
14. Постанова ВУЦВК «Про скасування Охтирської округи на Харківщині» від 03 червня 1925 року. ЗУРРСУУ. 1925. Ч. 1. № 29–30. Ст. 234.
15. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про скасування Павлоградської округи УСРР» від 16 червня 1926 року. ЗУРРСУУ. 1926. Ч. 1. № 31. Ст. 248.
16. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про утворення областей на території УСРР» від 9 лютого 1932 року. ЗУРРСУУ. 1932. № 5. Ст. 28.
17. Скляр В. М. Етномовний склад населення Харківської області: за матеріалами Всеукраїнського перепису населення 2001 року : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2020. 641 с.
18. Хоменко А. Національний склад людности УСРР. Перепис 17 грудня 1926 року / Державна плянова комісія УСРР. Харків : Господарство України, 1931. 144 с.
19. Хоменко А. Національний склад людности УСРР. Популярний нарис за новітніми статистичними даними. Харків : Вид-во ЦСУ УСРР, 1929. 71 с.

Таблиця 1. Чисельність та етнічний склад населення Харківської округи 1926 року (осіб, у %)

№	адміністративно-територіальний поділ	міські, селищні та сільські ради	населені пункти	до-мо-гос-по-дар-ство	все населення	українці		росіяни		євреї		поляки		німці		вірмени		білоруси		латиші		татари	
						осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1	Харківська округа	7 міських, 11 селищних, 411 сільських рад	2 636	382 353	1 601 422	1 128 608	70,48	365 581	22,58	85 434	6,33	7 002	0,44	3 384	0,21	3 178	0,20	2 359	0,15	2 017	0,13	1 926	0,12
2	Міське населення	7 міських, 11 селищних рад	109	177 910	572 595	287 741	50,25	178 491	31,17	84 278	14,72	6 287	1,10	2 525	0,44	3 126	0,55	1 840	0,32	1 893	0,33	1 748	0,12
3	Місто Харків	1 міська рада	49	140 306	415 400	160 138	38,55	154 448	37,18	81 130	19,53	5 540	1,33	2 202	0,53	2 994	0,72	1 484	0,36	1 772	0,43	1 633	0,39
4	Міське населення, крім Харкова	6 міських, 11 селищних рад	60	37 604	157 195	127 603	81,17	24 043	15,30	3 148	2,00	747	0,42	323	0,21	132	0,08	356	0,23	121	0,08	115	0,07
5	Сільське населення	411 сільських рад	2 527	204 443	828 867	840 867	81,73	90 090	17,80	1 146	0,11	715	0,07	859	0,08	53	0,00	519	0,05	124	0,01	177	0,02
6	27 районів	6 міських, 11 селищних, 411 сільських рад	2 587	242 047	186 022	968 470	81,66	133 207	17,96	4 294	0,36	1 462	0,12	182	0,10	184	0,01	875	0,07	245	0,02	292	0,02

Таблиця 2. Територіальне розміщення населення в Харківській округі 1926 року (у %)

№	Населення	Українці	Росіяни	Євреї	Поляки	Німці	Вірмени	Білоруси	Латиші	Татари	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Харківська округа	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
2	Міське населення	35,76	49,36	98,66	89,79	74,62	98,36	78,00	93,85	90,81	90,81
3	Місто Харків	25,94	42,71	94,97	79,12	65,07	94,21	62,91	87,85	84,83	84,83
4	Міське населення, крім Харкова	9,82	6,65	3,69	10,67	9,55	4,15	15,09	6,00	5,97	5,97
5	Сільське населення	64,24	50,64	1,34	10,21	25,38	1,64	22,00	6,15	9,19	9,19
6	27 районів	74,06	57,29	5,03	20,88	34,93	5,79	37,09	12,15	15,17	15,17
7	Харків серед міського населення округи	72,55	86,53	96,26	88,12	87,21	95,78	80,65	93,61	93,42	93,42
8	Міське населення, крім Харкова, серед міського населення округи	27,45	13,47	3,74	11,88	12,79	4,22	19,35	6,39	6,58	6,58

References

1. ANON. *All-Union Census of 1926. Volume 12: Ukrainian Socialist Soviet Republic. Right Bank Subdistrict. Left Bank Subdistrict: Nationality, Native Language, Age, Literacy*. Moscow: Edition of the CSO of the Union of SSR, 1928, 472 pp. [in Russian].
2. PYRIH, Ruslan, compiler. *The Holodomor of 1932–1933 in Ukraine: Documents and Materials*. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy, 2007, 1128 pp. [in Ukrainian].
3. ANON. *Inhabited Localities of the Kharkiv Okruha*. The 2nd ed. / Kharkiv Okruha Executive Committee. Kharkiv: Economy of Ukraine, 1930. 97 pp. [in Ukrainian].
4. SIROSHATAN, Mykola, the volume's editorial board's chairperson. *Kharkiv Region*. In: Petro TRONKO, the main editorial board's chairperson. *History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR: In Twenty-Six Volumes*. Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Kyiv: The Main Publishers of Ukrainian Soviet Encyclopedia of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1967, 1001 pp. [in Ukrainian].
5. ANON. *Lokhvychchyna: Folklore and Ethnographic Studies and Materials*. Kyiv: M. Rylskyi IASFE of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2023, 556 pp. [in Ukrainian].
6. MAROCHKO, Vasyl. Professor of Demography Arsen Khomenko: "Shooting is the Cause of Death". *From the Archives of All-Ukrainian Extraordinary Commission, State Political Directorate, People's Commissariat of Interior Affairs, Committee of State Security*, 2017, no. 1, pp. 345–390 [in Ukrainian]. DOI : <https://doi.org/10.15407/vuchk2017.01.345>.
7. VOLF, Moisei, I. YAROVYI, preface authors. *National Composition of the Rural Population of Ukraine (According to the Owners' Nationality): Preliminary Results of the All-Union Census of 1926 / Ukrainian SSR*, Central Statistical Office (CSU). Kharkiv: Center. Stat. Administration of the Ukrainian SSR, 1927, 225 pp. [in Ukrainian].
8. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee "On the Administrative-Territorial Division of Katerynoslavshchyna" of March 7, 1923. *Collection of Legalizations and Orders of the Workers-Peasants Government of Ukraine (CLOWPGU)*, 1923, no. 18–19, art. 308 [in Ukrainian].
9. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee "On the Administrative-Territorial Division of Poltavshchyna" of March 7, 1923. *CLOWPGU*, 1923, no. 18–19, art. 312 [in Ukrainian].
10. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee "On the Administrative-Territorial Division of Kharkivshchyna" of March 7, 1923. *CLOWPGU*, 1923, no. 18–19, art. 313 [in Ukrainian].
11. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee "On the Liquidation of the Governorates and on the Transition to a Three-Tier System of Administration" of June 15, 1925. *CLOWPGU*, 1925, part 1, no. 29–30, art. 233 [in Ukrainian].
12. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee and Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR "On the Liquidation of Okruhy and the Transition to a Two-Tier Management System" of September 5, 1930. *CLOWPGU*, 1930, part 1, no. 23, art. 225 [in Ukrainian].
13. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee and Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR "On the Reorganization of Okruhy of the Ukrainian SSR" of June 13, 1930. *CLOWPGU*, 1930, part 1, no. 14, art. 141 [in Ukrainian].
14. The resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee "On the Abolition of the Okhtyrka Okruha in the Kharkiv Region" of June 3, 1925. *CLOWPGU*, 1925, part 1, no. 29–30, art. 234 [in Ukrainian].
15. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee and Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR "On the Abolition of Pavlohrad Okruha of the Ukrainian SSR" of June 16, 1926. *CLOWPGU*, 1926, part 1, no. 31, art. 248 [in Ukrainian].
16. The Resolution of the All-Ukrainian Central Executive Committee and Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR "On the Formation of the Regions on the Territory of Ukrainian SSR" of February 9, 1932. *CLOWPGU*, 1932, no. 5, art. 28 [in Ukrainian].
17. SKLIAR, Volodymyr. *The Ethno-Linguistic Composition of the Population of the Kharkiv Region: According to the Materials of the All-Ukrainian Census of 2001: A Monograph*. Kharkiv: Sole Trader Panov A. M., 2020, 641 pp. [in Ukrainian].
18. KHOMENKO, Arsen. *National Composition of the Population of the Ukrainian SSR. Census of December 17, 1926 / State Planning Commission of the Ukrainian SSR*. Kharkiv: Economy of Ukraine, 1931, 144 pp. [in Ukrainian].
19. KHOMENKO, Arsen. *National Composition of the Population of the Ukrainian SSR. A Popular Essay Based on the Latest Statistical Data*. Kharkiv: Publishing House of the Central Statistical Office of the Ukrainian SSR, 1929, 71 pp. [in Ukrainian].

Надійшло / Received 10.12.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 14.12.2023